

EEN VERTEGENWOORDIGER VAN HET OPKOMEND
INDUSTRIEKAPITALISME : FREDERIC BASSE,
VAN KATOENDRUKKER TOT BEHEERDER VAN N.V.'s

door

Patricia SCHOLLIERS-VANDEN EECKHOUT
Aspirante N.F.W.O. — V.U.B.

Toen de "Société Générale" in 1822 werd opgericht, kwamen de leidinggevende functies bijna uitsluitend bij vooraanstaande Brusselse zakenlui terecht (1). Ook in de daaropvolgende jaren was de betrokkenheid van de elite van de Brusselse handelswereld bijzonder groot. Deze handelaars, bankiers en fabrikanten hadden zich tot op dat ogenblik enkel met hun eigen bedrijf ingelaten. Hun beheersfuncties in de "Société Générale" en de later opgerichte N.V.'s, gaven hen echter de kans een rol te spelen in initiatieven die het belang van hun vroegere activiteiten ver overtroffen. Zij creëerden en beheerden naamloze vennootschappen die de nieuwe exploitatievorm werden voor banken, mijnen, kanalen, spoorwegen enz. Daarmee engageerden zij zich in een nieuw fenomeen waarvan het succes zeker niet voorspelbaar was. In dit opzicht gaven zij blijk van een "moderne" ondernemersmentaliteit, want zij verlieten het veilige pad van de beleggingen in onroerend goed voor risicodragende ondernemingen.

Een nadere studie van de individuele carrière van deze economisch vooruitstrevende groep is dus niet zonder belang. De mentaliteitswijziging die de doorbraak van de naamloze vennootschap mogelijk maakte, had zich immers bij hen het eerst afgetekend. Door het beheer van hun eigen bedrijf en de opbouw van hun fortuin te bestuderen, kan men nagaan in hoeverre zij ook voor eigen rekening voor de risicodragende onderneming gewonnen waren en in hoeverre zij winsten opnieuw investeerden in plaats van ze in onroerend goed om te zetten. Hierbij uitsluitend is het interessant te onderzoeken op welke wijze deze "moderne" mentaliteit hun verdere carrière be-

(1) B.S. CHLEPNER, *La banque en Belgique*, Brussel, 1926, p. 50.

invloedde : vormde ze de reden van hun succes of voerde ze hen naar hun ondergang ?

We hopen hierdoor de rol van de individuele bankier, handelaar of fabrikant als één der vertegenwoordigers van het moderne ondernemerstype wat meer reliëf te geven. De carrière van Frederic Basse, van 1825 tot 1848 directeur van de "Société Générale", vormt o.i. een boeiend voorbeeld van dergelijk onderzoek.

Alvorens tot onze uiteenzetting over te gaan, willen we echter een beperking formuleren. In zijn hoedanigheid van directeur van de "Société Générale" kwam Basse in de beheerraden van verschillende Naamloze Vennootschappen terecht. Omdat het uitrafelen van zijn specifieke rol in elke N.V. ons te ver zou leiden, besloten we ons te beperken tot de bespreking van zijn opmerkelijkste activiteit als beheerder.

Frédéric Basse stamde uit een Franse protestantse familie die om godsdienstredenen naar Westfalen was uitgeweken (2). Omstreeks 1770 vestigden zijn ouders Adolf Frédéric Basse en Sophie Kühne zich te Brussel (3). Op 25 februari 1785 werd hun zoon Frederic Basse geboren (4).

Thiery Arnold Basse had zijn broer Adolf Frederic omstreeks 1791 te Brussel vervoegd (5). In dezelfde periode werden beide broers eigenaars van een katoendrukkerij die de volgende veertig jaar door de familie zou worden geëxploiteerd (6). Deze fabriek, gelegen in de Nieuwlandstraat te Brussel, bevond zich in de onmiddellijke nabijheid van de Zenne. De aanwezigheid van fris stromend water was voor de katoendrukkerij van die periode immers onontbeerlijk (7).

Reeds sinds de tweede helft van de 18de eeuw werd deze "manufactuur" door een zekere François Lepper uitgebaat. Genoemde Lepper werd hierin sterk aangemoedigd door Karel van Lorreinen die

(2) L. GACHARD, "Frederic Basse", *Biographie Nationale*, dl. 1, Brussel, 1866, kol. 744-746.

(3) S.A.B., Bevolkingsregisters tweede sectie, nrs. 48, 56, 65.

(4) L. GACHARD, *loc.cit.*

(5) SAB, Bevolkingsregisters tweede sectie, nrs. 56, 65.

(6) HENNE en WAUTERS, *Histoire de la ville de Bruxelles*, dl. 4, Brussel, 1969, p. 93-94.

(7) W.J. SMIT, *De katoendrukkerij in Nederland tot 1813*, Amsterdam, 1928, p. 72-73.

er trouwens zelf een “experimentele” katoendrukkerij op na hield in het park van Tervuren (8).

Omstreeks 1780 ging de fabriek over in de handen van de gebroeders Romberg en hun vennoot Schavey die ze verder uitbreidden (9). Maakten zij in een brief aan het stadsbestuur bekend dat zij meer dan vijftig arbeiders tewerkstelden rond 1780, dan zou dit aantal in 1784 reeds tot circa 200 zijn opgelopen (10). Met het aantal tewerkgestelde arbeiders als argument vroegen én verkregen de gebroeders Romberg vrijstelling van de taksen op de aanvoer van verschillende ingrediënten, bijvoorbeeld azijn (11). Voor hun steenkoolbevoorrading dienden zij bovendien slechts een gedeelte van de rechten te betalen. De gebroeders Romberg deden dus steeds met succes beroep op het argument van de werkverschaffing. Eén van de brieven van F. Romberg resumeert uitstekend hoezeer de opinies van ondernemer en stadbestuur wat dit betrof overeenkwamen :

“Verthoont reverentheilijck d’heer Frederic Romberg negociant binnen dese stad Brussel hoe dat hij door sijne fabriecke van druckerie in catoenen omtrent de tweehondert wercklieden is occuperende waerdoor derselve gemaeckelijck aen den cost geraecken in plaetse van ledig langs de straeten te lopen ende aengesien mijne voornoemde heeren van alle tijden waecksam sijn geweest om diergelijcke fabriecken te favoriseren ende dat den suppleant nodig is hebbende ene groote quantiteyt houille...” (12).

Toen de gebroeders Basse de leiding van de Rombergs hadden overgenomen, wisten ook zij zich met dergelijk betoog de nodige voorrechten te verschaffen. Adolf Frederic Basse verwees in zijn aanvraag van 1791 echter slechts vaag naar “ene groote quantiteyt werckliuyden” zodat we geen nadere gegevens over het aantal arbeiders vernemen (13).

(8) HENNE, WAUTERS, *loc.cit.*

G. CUMONT, “Manufactures établies à Tervueren par Charles de Lorraine et industrie créées ou soutenues en Belgique par le gouvernement autrichien”, *Annales de la Soc. d’Archéologie de Bruxelles*, dl. XII, 1898, p. 4.

(9) HENNE, WAUTERS, *loc.cit.*

(10) SAB, *Manufactures*, nr. 715A.

(11) SAB, *Manufactures*, nr. 715A, Brieven van 22.8.1780 en 22.3.1786.

De azijn werd in een ton over oud roest gegoten zodat na enige tijd “ijzernat” ontstond. Dit werd, gemengd met bijtstoffen, aangewend voor de bedrukking. Zie W.J. SMIT, *op.cit.*, p. 76.

(12) SAB, *Manufactures*, nr. 715A, Brief van 16.3.1784.

(13) SAB, *Manufactures*, nr. 715A, Brief van 31.12.1791.

Na de dood van Adolf Frederic Basse werd de uit Neuchatel afkomstige Henry Dupasquier aan de leiding van de "Société Frères Basse" toegevoegd. Wanneer in 1796 ook Thiery Arnold overleed, baatten de weduwen de fabriek samen met Dupasquier verder uit (14).

Briavoinne vermeldde dat omstreeks deze periode de provincie Brabant 18 katoendrukkerijen telde "au premier rang desquelles se plaçait celle de MM. Basse Frères". De fabriek van de gebroeders Basse zou niet enkel de grootste doch ook de oudste zijn geweest. Haar productie was vooral voor Duitsland bestemd (15).

In 1807 ontmoeten we voor het eerst de naam van Frederic Basse. Als één der eersten in België voerde hij een belangrijke vernieuwing in de katoendrukkerij door (16).

Voor het bedrukken van stoffen had men in de 18de eeuw gebruik gemaakt van houten, daarna koperen platen, waarop een tekening in reliëf was uitgewerkt. Ter verbetering van deze methode werd rond de eeuwwisseling een ander systeem uit Engeland ingevoerd. Men maakte hierbij gebruik van een koperen plaat waarop een tekening werd gegraveerd en kleuren toegevoegd. Een roterende cylinder waarrond de stof zich bevond, werd met grote kracht tegen de koperen gegraveerde plaat aangedrukt zodat de tekening op de stof werd overgebracht (17).

In 1807 namen Devos en Lousbergs uit Gent echter een andere, door een Fransman ontwikkelde methode over. Zij werden hierin kort daarop door Frederic Basse gevolgd. Dit nieuwe systeem maakte eveneens gebruik van een koperen gegraveerde cylinder. Deze roteerde en nam de kleur op uit een daaronder gelegen vergaarbak. De overbodige kleur werd verwijderd waarna een andere cylinder, waarrond de stof zich bevond, met grote kracht tegen de gegraveerde cylinder werd gedrukt. Dit procédé leverde beter afgewerkte producten, spaarde werkuren doch vereiste een aanzienlijke investering (18).

(14) RAB, Notariaat generaal van Brabant, nr. 17.143³, nr. 176.

(15) N. BRIAVOINNE, "Sur les inventions et perfectionnements dans l'industrie depuis la fin du 18e siècle jusqu'à nos jours", *Mémoires couronnés par l'Académie Royale des sciences et belles lettres de Bruxelles*, dl. XIII, Brussel, 1838, p. 80.

(16) N. BRIAVOINNE, *op.cit.*, p. 82.

(17) N. BRIAVOINNE, *op.cit.*, p. 81-82.

(18) N. BRIAVOINNE, *op.cit.*, p. 82-83.

Op 12 september 1810 kocht Frederic Basse de fabriek van zijn medeërfgenamen af (19). Samen met de omliggende bleekweide besloeg deze "indiennerie" bijna twee hectare (20). Zij werd begrensd door de stadswallen en de Zenne die diverse blekerijen had aange trokken. In 1819 verwierf Basse de fabriek van de katoendrukker Nicolaas Pappaert, die de crisis van 1817 niet had overleefd en in falings was gesteld (21). Deze drukkerij telde slechts tien are, doch was aan de pompierskazerne gelegen die zich in de nabijheid van Basse's fabriek bevond (22). Gezien het feit dat op dit adres nooit patentbelasting werd betaald, dient men het eerder als een verlengstuk van de "indiennerie" dan wel als een zelfstandig bedrijf te beschouwen (23).

Nu Basse beschikte over de gebouwen en de gronden die voor zijn bedrijvigheid noodzakelijk waren, investeerde hij practisch geen geld meer in de aankoop van onroerend goed. Als succesvol fabrikant beschikte hij over merkwaardig weinig gronden en huizen. Buiten Brussel bezat hij volstrekt niets en binnen de stad schafte hij zich slechts in 1835, na het stopzetten van de activiteit in zijn fabriek, drie huizen aan waarvan hij er zelf één betrok (24).

De technische vernieuwingen die Basse had doorgevoerd, werden in 1820 beloond met een gouden medaille op de nijverheidstoonstelling van Gent. De jury feliciteerde Basse met de technische vervolmaking waarvan zijn bedrukte stoffen getuigden en bemerkte dat ze door hun kleurvastheid en fraaie tekeningen de buitenlandse concurrentie niet dienden te vrezzen (25).

Twee jaar later deed de "Société Générale" haar intrede. Frederic Basse werd aangezocht om deel uit te maken van het directiecomité. Hij bedankte echter voor de eer met het argument dat hij zich op zijn activiteiten als fabrikant wilde toeleggen (26). De algemene vergadering van aandeelhouders zou hem in haar zitting van

(19) RAB, Notariaat generaal van Brabant, nr. 17.143³, nr. 176.

(20) Kadaster van Brabant, 212, Brussel, 2e sectie, (9e divisie), nr. 16.

(21) RAB, Notariaat generaal van Brabant, nr. 35.458, nr. 122.

Inventaris van titels en papieren in het sterfhuys op 13.7.1848 opgemaakt.

(22) Kadaster van Brabant, 212, Brussel, 3e sectie Noord, (10e divisie), nr. 26.

(23) SAB, Patent, 1820-1825, sectie 3.

(24) Kadaster van Brabant, 212, Brussel, 5e sectie, 2e divisie, nr. 977.

(25) *Rapport de la commission centrale sur les produits de l'industrie exposés à Gand au mois d'août 1820*, Den Haag, 1820, p. 89.

(26) RAB, Société Générale, nr. 92.

21 november 1825 nochtans als kandidaat-directeur aan de koning voorstellen (27). Basse haalde het op zijn rivalen Cattoir en Bortier en werd door een K.B. van 10 december tot directeur van de "Société Générale" aangesteld. In 1831, 1837 en 1843 werd zijn benoeming door een K.B. verlengd zodat hij deze functie tot zowat een maand vóór zijn dood behield (28).

Basse bleef echter als katoendrukker actief. In hetzelfde jaar nog wist hij weer een gouden medaille weg te kapen op de nijverheidstentoonstelling van Haarlem (29). In 1826 en 1827 voerde hij respectievelijk met de Hemptinne en Poelman-Haemelinck van Gent enige vernieuwing in de Belgische katoendrukkerij door. Het ging hier voornamelijk om toestellen die het graveren van de koperen cilindres mechaniseerden. Niet alleen waren de resultaten technisch beter afgewerkt, doch de bewerking nam slechts een twaalfstal uren in beslag waar men er vroeger vier à zes weken voor nodig had (30).

Deze opeenvolgende verbeteringen werden weerspiegeld door de patentbelasting die Basse als fabrikant te Brussel moest betalen. In de periode 1820-1825 werd Frederic Basse gerangschikt in de klasse 5A. Na zijn verbeteringen in 1826 bereikte hij de hoogste klasse 1A (31). Hij zou deze tot en met 1830 weten te behouden. De klasseverhoging was duidelijk een gevolg van de technische vervolmaking want het aantal arbeiders en cilindres bleef ongewijzigd. Gedurende de periode 1820-1830 stelde Basse ongeveer 80 arbeiders tewerk en beschikte hij over 40 cilindres. Het arbeidersaantal lag dus merkelijk lager dan wat voor de gebroeders Romberg in 1784 werd opgegeven, namelijk 200 (32). Henne en Wauters schreven de fabriek op haar hoogtepunt zelfs 400 arbeiders toe, doch zij vermeldden niet wanneer zij dat hoogtepunt gesitueerd zagen. Zij stelden echter eveneens een vermindering van het aantal werkkrachten vast, gekoppeld aan de introductie van machines. In vergelijking met de gemelde bloeiperiode zou het aantal arbeiders tegen 1830 (in feite reeds tegen 1820) met drievierde zijn verminderd (33). Dit komt dus ongeveer overeen

(27) RAB, Société Générale, nr. 28.

(28) RAB, Société Générale, nr. 29.

(29) *Rapport de la commission supérieure sur les produits de l'industrie nationale exposés à Harlem, dans les mois de juillet et de août 1825*, Den Haag, 1825.

(30) N. BRIAVOINNE, *op.cit.*, p. 82 en 85.

(31) SAB, Patent, sectie 2, 1820-1830.

(32) SAB, Manufactures, 715A, Brief van 16.3.1784.

(33) HENNE, WAUTERS, *loc. cit.*

met de voornoemde 80 arbeiders.

De commentaar bij de patentbelasting maakte geen melding van een stoommachine. Uit de statistiek van het aantal stoommachines te Brussel (1829) vernemen we nochtans dat Frederic Basse er sedert 1823 of 1824 één gebruikte (34). Hij was de enige Brusselse katoendrukker die zich deze luxe kon veroorloven. Ook wanneer we de textieltak in het algemeen beschouwen, blijft hij de enige met een stoommachine in werking. Van de elf stoommachines die Brussel in dat jaar rijk was, waren er trouwens slechts vijf in volle activiteit. Dat de stoommachine van Basse niet in de patentbelasting voorkwam, was wellicht te wijten aan het feit dat hij deze eigenlijk zonder officiële toelating had geïnstalleerd (35).

Toen de revolutie van 1830 zich aankondigde, zat Frederic Basse blijkbaar op rozen : hij was de voornaamste katoendrukker van Brussel, hij had de hoogste patentklasse bereikt en ook zijn aanwezigheid op de nijverheidstentoonstelling van 1830 werd met succes bekroond (36).

Basse zou echter tot de onfortuinlijke Brusselse fabrikanten behoren die hun bedrijf tijdens de revolutiedagen geplunderd zagen. Een politierapport aan de procureur des konings deelde mee dat zijn fabriek op 26 augustus 1830 gewapenderhand door zijn eigen arbeiders werd overvallen. Samen met andere lieden verbrandden zij de katoen die hen door een jonge arbeider werd aangewezen. Toen zij ook de stoommachine wilden vernietigen, zou Basse hen zelf van dit voorstel hebben afgebracht door driehonderd gulden uit te delen met de belofte later nog zeshonderd broden te schenken (37).

De beschuldigingsakte tegen de plundersaars en de dossiers over de plunderingen in Brussel meldden echter dat de stoommachine wel degelijk vernietigd werd. Met een ijzeren staaf gewapend waren de arbeiders deze machine "qui les empêchait de travailler" te lijf gegaan (38).

Frederic Basse liet de hem toegebrachte schade op 8 december 1830 door een notaris en een expert vaststellen. Het proces-verbaal van de rondgang in de fabriek, laat toe ons een beeld te vormen van

(34) SAB, Politie, Machines à vapeur.

(35) SAB, Politie, Commodo et incommodo.

(36) L. GACHARD, *loc.cit.*

(37) SAB, Politie, Correspondentie 1830.

(38) Le Courier, 23.4.1831.

haar inrichting (39). Het bedrijf was verdeeld in negen afzonderlijke ruimten. Vier daarvan vormden de graveerateliers waar zich verschillende machines en accessoires bevonden die dienden om op de koperen cilindres een tekening te graveren. Deze bewerking werd blijkbaar volledig uitgevoerd door het materiaal dat in 1826 en 1827 werd aangeschaft. Een vijfde en een zesde ruimte bevatten de drukmachine, de koperen cilindres en de kleurbakken. De drie laatste ruimten besloegen de eerste verdieping. Zij dienden als droogplaats voor de afgewerkte stoffen. Naast droogrekken bevond er zich eveneens een droogmachine met stoom en een stoommachine. Uit dit alles blijkt dat de fabriek van Basse met al de mechanische middelen was uitgerust die op dat ogenblik in de Belgische katoendrukkerij bekend waren.

De schade die door vernieling, brandstichting en diefstal werd aangericht, werd door de expert op 126.860,33 frank geraamd. Basse eiste dat de stad Brussel hem voor de geleden schade zou betalen. Niet alleen diende het materiaal vergoed aan het dubbele van de waarde die het had op het ogenblik van de vernieling, doch ook het verlies ten gevolge van de stopzetting van de activiteit diende gecompenseerd. Frederic Basse eiste een som van 308.816 frank. In 1833 werd hem 40.000 frank toegewezen (40).

De fabriek van Basse herstelde zich echter niet van de geleden schade. In 1831 viel Basse in de patentbelasting van de klasse 1A op de klasse 8A terug. Het aantal arbeiders daalde van 80 naar 25, terwijl het aantal cilindres tot 7 werd gereduceerd (voorheen 40) (41). Van een stoommachine was geen sprake meer (42). In 1832 wist Basse het aantal arbeiders tot 30 en het aantal cilindres tot 15 op te voeren. Hij bleef echter vast zitten in de klasse 8A. In 1832, 1833, 1834 en 1835 handhaafde hij zich in deze klasse met dezelfde hoeveelheid arbeiders en cilindres (43). In 1836 staakte Frederic Basse zijn activiteit als fabrikant : in de patentbelasting van dat jaar werd geen spoor van zijn bedrijf gevonden.

(39) SAB, *Pillages et dévastations*, 74 - 3, dossier nr. 15.

(40) SAB, *Pillages et dévastations*, 74 - 3, dossier nr. 15.

(41) SAB, *Patent 1831*, sectie 2.

(42) SAB, *Politie, Machines à vapeur*.

(43) SAB, *Patent, 1832-1836*, sectie 2.

Frederic Basse verhuurde de gebouwen van zijn fabriek en vestigde zich in het stadscentrum. Hij zette hiermee een punt achter de jarenlange carrière van fabrikant om zich volledig te gaan toeleggen op zijn taak als directeur van de "Société Générale" en beheerder van naamloze vennootschappen.

Hiermee verdween een belangrijk Brussels industrieel van het toneel. We kunnen Frederic Basse terecht beschouwen als één van de vertegenwoordigers van het moderne ondernemerstype. De winsten die hij maakte werden volledig besteed aan de vervolmaking van zijn fabriek. Steeds als één der eersten in België schafte hij zich de vernieuwingen in de katoendrukkerij aan. Het heil van zijn onderneming zag hij duidelijk in de steeds toenemende mechanisering. Niet het opdrijven van het aantal arbeiders doch een doorgedreven verfijning van technieken stond hem hierbij voor ogen. Onroerend goed interesseerde hem slechts in zover het zijn fabriek kon uitbreiden.

Frederic Basse had nog maar pas zijn fabriek stilgelegd of hij werd als directeur van de "Société Générale" reeds volop bij het beheer van naamloze vennootschappen betrokken.

Op het ogenblik dat deze overgang geschiedde, bevond de "Société Générale" zich in een fase van diepgaande veranderingen. Had zij zich tot 1830 voornamelijk ingelaten met haar taak als staatskasier, met het beheer van haar domeinen en het verhandelen van staatsfondsen, dan ontwikkelde zij zich vooral vanaf 1835 tot een maatschappij die zich systematisch met industriële investeringen ging bezighouden (44). Dit unieke fenomeen ontstond toen de "Société Générale" besloot de voorschotten die zij aan het einde van de Hollandse periode aan sommige industriëlen had toegestaan, niet terug te eisen. De schuld van deze bedrijven werd hen in ruil voor een participatie in de onderneming kwijtgescholden. De "Société Générale" ging bovendien niet enkel met haar schuldenaren scheid, doch ook met andere bedrijven die een financiële injectie van de "Société Générale" nodig hadden. Een naamloze vennootschap waarin de wederzijdse aanbreng door aandelen werd vertegenwoordigd, vormde

(44) B.S. CHLEPNER, *op.cit.*, p. 52-53.

J. LAUREYSSENS, *De naamloze vennootschappen en de ontwikkeling van het kapitalisme in België (1819-1850)*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, R.U.G., 1969-1970, p. 11.

het resultaat van dit samengaan (45). Vooral de steenkoolsector en de metallurgie bleken een gegeerd werkerterrein voor de introductie van de naamloze vennootschap in de industrie.

De gouverneur van de "Société Générale", F. Meeus, en zijn naaste medewerkers, waaronder ook F. Basse, slaagden er aldus in, ondanks de soms felle tegenkanting, de naamloze vennootschap als organisatievorm voor industriële initiatieven te verbreiden (46). De activiteiten van deze kleine groep industriëlen speelde zonder twijfel een belangrijke rol in de succesvolle inplanting van de industriële revolutie in ons land (47).

Het beheer van de nieuwe ondernemingen werd bij voorkeur aan functionarissen van de "Société Générale" toevertrouwd. Ook Frederic Basse kwam in de leiding van verschillende maatschappijen terecht. Daarom een kort overzicht van de N.V.'s waarin hij een functie vervulde (48) :

- 1835 - beheerder "S.A. du Charbonnage d'Hornu et Wasmes".
- commissaris "S.A. des Hauts fourneaux, usines et charbonnages de Châtelineau".
- beheerder "S.A. des chemins de fer du haut et bas Flénu".
- commissaris "Société de commerce de Bruxelles".
- 1836 - beheerder "Société des capitalistes réunis dans un but de mutualité industrielle".
- beheerder "S.A. du charbonnage de Monceau-Fontaine".
- 1838 - commissaris "S.A. charbonnière du haut-Flénu".

Het uitrafelen van de functies die hij in elk van deze maatschappijen vervulde, zou ons te ver leiden. Daarom geven we er de voorkeur aan vooral zijn werkzaamheden in één bepaalde zaak te belichten omdat zijn rol hierin het duidelijkst naar voren treedt en

(45) B.S. CHLEPNER, *op.cit.*, p. 86-87; J. LAUREYSSSENS, *op.cit.*, p. 45-46.

(46) B.S. CHLEPNER, *op.cit.*, p. 74; J. LAUREYSSSENS, *op.cit.*, p. 47.

(47) J. LAUREYSSSENS, *op.cit.*, p. III.

(48) J. LAUREYSSSENS, *De industriële naamloze vennootschappen in België 1819-1857*, Leuven-Parijs, 1976, p. 7, 20, 75, 187, 359, 519, 520.

omdat deze voor hem persoonlijke consequenties had (49). We doelen hier op zijn activiteit als ijveraar voor het tot stand komen van een verbinding tussen de Belgische steenkoolbekkens en de Franse markt.

De steenkoolbekkens van Noord-Frankrijk stonden reeds langs de gekanaliseerde Oise met Parijs in contact. Om de Oise vanaf Landrecies met de Belgische grens te verbinden, diende de Franse Samber te worden gekanaliseerd en moest een waterweg tussen Oise en Franse Samber worden aangelegd (50). F. Picard en Urbain hadden de concessie voor deze kanalisatie in 1825 door publieke aanbesteding verkregen. In 1833 verkeerden zij blijkbaar in geldmoeilijkheden want zij spraken de "Société Générale" aan met het doel haar in hun onderneming te interesseren (51). Deze contacten werden langs Frederic Basse om gelegd. De "Société Générale" bleek inderdaad belangstelling te hebben voor een project dat de Henegouwse steenkoolbekkens langs de Samber en de Oise met Parijs in verbinding zou stellen (52). Het was Frederic Basse die van dan af voortdurend tussen Parijs en Brussel heen en weer reisde om een akkoord te bekomen met het huis Rothschild, dat eveneens in de zaak geïnteresseerd was (53). Uit deze besprekingen ontwikkelden zich uiteindelijk twee afzonderlijke ondernemingen.

De "Société Générale" bleek vooral belangstelling te hebben voor de aanleg van de verbinding tussen Franse Samber en Oise zodat zij hiervoor met het huis Rothschild een naamloze vennootschap oprichtte (54). Naast hun beleidsfuncties in deze naamloze vennootschap werden Frederic Basse en de Meeus echter ook betrokken bij het beheer van de maatschappij van de kanalisatie van de Franse Samber die in handen van Urbain en Picard was gebleven. Na groeiende onenigheid over de beëindiging van de werken en de betaling van

(49) In de studie van J. Laureyssens hebben we practisch geen nadere toelichtingen over de specifieke activiteit van Basse in de andere N.V.'s gevonden. Volledigheidshalve voegen we hier het enige belangrijke gegeven toe dat we op p. 52 aantreffen. Basse trad samen met Meeus en Coghen, die eveneens aan de maatschappij van de Franse Samber deelnamen, ten persoonlijke titel toe aan een vennootschap die in 1835 tot de N.V. "Société anonyme des chemins de fer du Haut et Bas Flénu" werd omgevormd.

(50) B. GILLE, *Histoire de la maison de Rothschild*, dl. I, Parijs, 1965, p. 278.

(51) RAB, *Société Générale*, nr. 1759.

(52) B. GILLE, *loc.cit.*

(53) B. GILLE, *loc.cit.*

(54) B. GILLE, *loc.cit.*

de interesten werden de Meeus en Basse in 1836 op een aandeelhoudersvergadering aangeduid om Picard en Urbain rekenschap te vragen. In 1838 werden Frederic Basse en Sanson-Davillier (Parijse bankiers) aangewezen als geranten. Frederic Basse zou deze functie tot bij zijn dood blijven vervullen (55).

We noteren dus dat Basse zich in zijn beheersfuncties zeker niet tot België beperkte. Louis Philippe beloofde hem in 1841 trouwens met een kruis in het Legioen van eer voor de inspanningen die tot de kanalisatie van de Franse Samber leidden (56).

Frederic Basse had ondertussen echter ook gepoogd de Belgische steenkoolbekkens langs een spoorlijn met Frankrijk te verbinden. Samen met de reeds genoemde Sanson-Davillier en J. de Rothschild had Basse zich hiervoor in 1835 tot de prefect van het Franse Noorddepartement gericht (57). Omdat de "Société Générale" in 1836 bekend maakte dat deze zaak haar niet verder interesseerde, bleef Basse's bemiddeling zonder gevolg (58).

Uit deze gegevens en uit de correspondentie van Richtenberger (59), blijkt dat Basse in de periode 1833-1841 een zeer drukke activiteit ontplooidde als bemiddelaar tussen de "Société Générale", het huis de Rothschild, de Parijse financiële middens en de Belgische en Franse ministers. Steeds stond hem blijkbaar hetzelfde doel voor ogen, namelijk het tot stand brengen van een verbinding tussen de Belgische steenkoolbekkens (meer bepaald dat van Charleroi) en de Franse markt.

We kunnen ons de vraag stellen of deze ijver enkel zijn opdracht als directeur van de "Société Générale" gold. We menen van niet.

Sedert 1829 was Frederic Basse namelijk persoonlijk geïnteresseerd in een steenkoolmijn, gelegen te Monceau-Fontaine en wel in de nabijheid van de Samber. In 1829 had Basse, samen met zijn vennoot Leonard Vandevelde, een eigenaar uit Sint-Joost-ten-Node, een derde van de mijn verworven. In 1834 kwamen zij in het bezit van de resterende tweederden (60). In hetzelfde jaar gingen ze over tot de

(55) RAB, *Société Générale*, nr. 1770.

(56) L. GACHARD, *loc.cit.*

(57) RAB, *Société Générale*, nr. 246.

(58) B. GILLE, *op.cit.*, p. 270.

(59) B. GILLE, *Lettres adressées à la maison de Rothschild de Paris par son représentant à Bruxelles*, dl. I, 1838-1840, Leuven-Parijs, 1961, p. 219, 257, 281, 291 enz.

(60) Ministerie van Buitenlandse Zaken, Naamloze Vennootschappen, nr. 3472.

oprichting van de "Société charbonnière de Monceau-Fontaine". De maatschappij bezat een kapitaal van 1.080.000 frank dat over 216 aandelen van 5.000 frank verspreid was. 108 aandelen waren in het bezit van Vandevelde, 60 berustten bij een zekere Cossée en 48 bij Basse (61). De aankoop van de mijn had ongeveer 180.000 frank gekost terwijl er reeds voor 500.000 frank werken werden verricht. De mijn was zeer uitgestrekt (1.800 bunder) doch bezat een steenkool van minderwaardige kwaliteit. Afgezien hiervan, had men te kampen met een gebrek aan afzet. Frederic Basse gaf zelf toe dat het voornamelijk hieraan te wijten was dat de mijn nog niet had opgebracht wat men ervan verhoopt had (62). Het tot stand komen van een verbinding met de Franse markt zou dus zeer gelegen komen. Het verwondert dan ook niet dat de inspanningen van Basse wat deze verbinding betreft, samenvallen met de creatie van deze maatschappij.

De investeringen van het drietal wierpen echter, ondanks de inspanningen van Basse, weinig vruchten af. Financiële moeilijkheden waren dan ook onvermijdelijk. In 1836 zat niet alleen Cossée (63) doch ook Basse om geld verlegen. De "Société de Commerce" leende Basse in hetzelfde jaar een bedrag van 65.000 frank op waarborg van al zijn aandelen van de maatschappij Monceau (64).

Nog steeds in 1836 stelden Basse en Vandevelde aan de "Société de Commerce" een participatie in hun maatschappij voor. De "Société de Commerce" zou de aandelen van Cossée voor 4.000 frank per aandeel kunnen afkopen. Wat de weinig rooskleurige resultaten van hun investeringen betrof, opperde Basse dat daar spoedig verandering in zou komen :

"La création d'un canal de la Sambre à l'Oise lui assurera bientôt l'écoulement de très grandes quantités de produits".

"La Société de Commerce en prenant part à l'exploitation de Monceau-Fontaine recueillerait prochainement tous les avantages que les anciens propriétaires attendent depuis un grand nombre d'années de la possession des débouchés qui sont maintenant établis" (65). Basse verbond het welslagen van hun onderneming dus duidelijk aan het totstandkomen van een verbinding met de Franse afzetmarkt.

(61) RAB, Notariaat generaal van Brabant, nr. 35.430, nr. 258.

(62) RAB, Société Générale, nr. 3048.

(63) J. LAUREYSSENS, *op.cit.*, p. 22.

(64) RAB, Société Générale, nr. 3244.

(65) RAB, Société Générale, nr. 3048.

Op 3 juni 1836 werd er een naamloze vennootschap gevormd met Basse, Vandevelde en de "Société de Commerce" (66). De "Société de Commerce" bracht 400.000 frank in baar geld aan en kreeg in ruil hiervoor 400 aandelen van 1.000 frank. Basse en Vandevelde leverden de mijn met de gebouwen, machines, pompen, een weg met een ijzeren spoor die naar de oever van de Samber leidde en tenslotte een terrein aan deze oever waar de steenkool kon gedeponeerd en ingescheept worden. Voor deze aanbreng kregen zij aanvankelijk slechts 240, daarna echter elk 365 aandelen van de naamloze vennootschap. Beiden maakten uiteraard ook deel uit van de beheerraad van de nieuwe maatschappij.

Ondanks het feit dat de verwachtingen rond deze nieuwe mijn hoog gespannen waren, zou de onderneming deze belofte nooit inlossen. Vooral vanaf de crisis van 1838 had ze met financiële moeilijkheden te kampen. In 1841 werden geen intresten op de aandelen uitgekeerd en er was zeker geen sprake van dividend. Men boekte zelfs zulke verliezen dat men eraan dacht de uitbating stil te leggen.

De financiële situatie van Frederic Basse hield met deze verslechtering gelijke tred. In de periode 1837-1848 sloot hij niet minder dan 16 leningen af ! Voornamelijk van de "Société Générale", doch ook van derden, wist Basse aanzienlijke bedragen te ontlene zonder ze op de vervaldag terug te betalen. In totaal bedroegen de ontleende sommen 2.868.667 frank : 2.639.667 frank kwam voor de rekening van de "Société Générale", 229.000 frank voor rekening van de "Banque Foncière" en privépersonen. De oude terreinen van zijn fabriek en zijn drie huizen werden met een hypotheek belast. Al zijn aandelen die een nominale waarde van 1.155.875 frank vertegenwoordigden, kwamen bij de "Banque Foncière" en de "Société Générale" terecht (67). Daarbij dient nog een lening gevoegd die Basse samen met zijn vennoot Vandevelde in 1839 aanging. De "Société Générale" verschafte hen hierbij een bedrag van 730.355 frank, dat zij binnen vijf jaar zouden moeten terugbetalen. De waarborg werd verstrekt door Vandevelde die zijn vierde deel in een

(66) Ministerie van Buitenlandse Zaken, Naamloze Vennootschappen, nr. 3472. J. LAUREYSSSENS, *op.cit.*, p. 22-23.

(67) RAB, Société Générale, nrs. 1542, 1562, 2675.

RAB, Registratie en domeinen, Erfenisaangiften arrondissement Brussel, 29.10.1849.

RAB, Notariaat generaal van Brabant, nr. 35.458, nr. 122.

erfenis hypothekeerde. Dit bleek echter reeds belast met een lening van 150.000 frank die in dezelfde periode werd aangegaan. Daarnaast werd ook een marmergroeve gehypothekeerd die door Vandevelde samen met Capouillet (een bankier uit Charleroi) in Thy-le-Château was aangekocht (68). Zij hadden duidelijk de bedoeling deze groeve te exploiteren (69).

De crisis van 1838 zou al deze initiatieven torpederen en hen allen met een zware schuldenlast achterlaten (70). Basse, Vandevelde en Capouillet waren vertegenwoordigers van die groep mensen die in de periode 1834-1838 enthousiast deelnamen aan het zoeken en beproeven van allerhande uitbatingsmogelijkheden voor de Henegouwse ondergrond. Hun aspiraties kwamen echter in botsing met hun financiële draagkracht die door de crisis van 1838 nog werd afgezwakt. Basse en Vandevelde moesten in het daaropvolgende jaar samen niet minder dan 2.481.312 frank ontlenen !

Vanaf 1839 was Basse verplicht langzamerhand zijn bezittingen van de hand te doen. Alhoewel dit slechts zeer geleidelijk ging (iedere keer werd er slechts een 2 à 4 are verkocht) moest Basse een groot gedeelte van de gebouwen en de gronden van zijn oude fabriek prijsgeven (71). De opbrengst kwam terecht in de kas van de "Société Générale" die zijn voornaamste schuldeiser was.

Ondanks deze opeenstapeling van schulden, slaagde Basse er in 1844 nog in van de familie Dumonceau een pand in de Broekstraat te Brussel te kopen. Ongeveer 34 are groot, bevatte het de gebouwen van een tapijtfabriek, een schrijnwerkersatelier, magazijnen, opslagplaatsen en twee huizen (72). De familie Dumonceau zou echter tevergeefs op de betaling van de kostprijs (85.000 frank) blijven wachten (73).

Het is niet duidelijk of het bij deze aankoop ging om een ultieme poging om zijn financiële situatie weer aan te zuiveren. Mis-

(68) RAB, Société Générale, nr. 1542.

(69) De marmergroeve was belast met een lening die werd aangegaan om de werken uit te voeren die voor het exploiteren noodzakelijk waren.

(70) C. Capouillet werd failliet verklaard en Vandevelde overleed met een schuld van 889.418 frank aan de Société Générale. Zie RAB, Société Générale, nr. 2676.

(71) RAB, Notariaat generaal van Brabant, nr. 35.458, nr. 122.

(72) Kadaster van Brabant, 212, Brussel 5e sectie (2e divisie), nr. 977.

(73) De som was op de datum van Basse's overlijden (30.6.1848) nog steeds onbetaald.

schien zocht Frederic Basse zich na zijn ervaringen met mijnen e.d. weer in de sfeer van Brusselse fabrikanten te introduceren. Het staat echter vast dat hij deze gebouwen nooit zelf zou gebruiken. Zij werden aan een zestal ambachtslieden verhuurd die er met enkele gasten hun bedrijfje exploiteerden (74).

In 1848 zat Basse volledig aan de grond : zijn onroerend goed was gehypothekeerd of verkocht, al zijn aandelen waren verpand. In januari 1848 overleed zijn echtgenote Eulalie Delatour (75). Op 9 mei 1848 diende Frederic Basse, samen met zijn collega's, zijn ontslag als directeur van de "Société Générale" in. Hij zette hiermee een punt achter een carrière die 23 jaar had geduurd (76).

Op 30 juni 1848 gaf Basse er definitief de brui aan. Hij werd dood in zijn werkcabinet aangetroffen : zelfmoord (77).

Daar zijn huwelijk kinderloos was gebleven, kwam de erfenis bij zijn zuster terecht. Deze mocht een indrukwekkende schuldenlast van 3.160.646 frank in ontvangst nemen (78). Het actief, dat 1.127.690,31 frank bedroeg, bestond voornamelijk uit aandelen (855.225 frank). Hun nominale waarde lag uiteraard veel hoger, doch door het slechte tijdstip waarop ze te gelde werden gemaakt — 1848 —, konden ze niet meer opbrengen. Slechts 230.000 frank werd door onroerend goed ingenomen. Basse had duidelijk de investeringen in aandelen verkozen boven het consolideren in gronden en huizen. Zijn aandelenpakket had meer gewicht in de schaal gewonnen, indien sommige aandelen niet volledig waardeloos waren geworden. Deze van de "Société de l'Industrie cotonnière", die een nominale waarde van 200.000 frank vertegenwoordigden, bleken geen cent meer op te brengen.

De schulden bestonden grotendeels uit de reeds hierboven vermelde leningen (plus de intresten) van de "Société Générale" en privépersonen. Hierbij diende de onbetaalde aankoop in de Broekstraat gevoegd en enkele kleine huishoudschulden. Zelfs na aftrek van het actief, stond zijn erfgename nog voor een tekort van 2.032.955 frank !

(74) SAB, Patent, 1844-1848, sectie 5.

(75) SAB, Burgerlijke Stand, Sterften, 1848, nr. 308.

(76) RAB, Société Générale, nr. 29.

(77) SAB, Burgerlijke Stand, Sterften, 1848, nr. 2647. *L'Indépendance belge*, 1.7.1848.

(78) RAB, Registratie en domeinen, Erfenisaangiften, arrondissement Brussel, 29.10.1848.

Hiermee zijn we bij het eindpunt van een veelbewogen carrière gekomen. We mogen besluiten dat Basse zich zeker niet tevreden stelde met het beheer van de door de "Société Générale" gepatrooneerde naamloze vennootschappen. Hij wenste ook voor eigen rekening deel te nemen aan de roes van industriële exploitaties. Hierbij wist hij handig gebruik te maken van zijn functie als directeur bij bovengenoemde maatschappij. Terwijl hij ijverde voor een afzetmarkt voor de producten van zijn mijn, bedachten Leopold I en Louis-Philippe hem met een ridderorde als dank voor zijn bijdrage aan 's lands voorspoed (79). De crisis van 1838 zou zijn aspiraties echter een halt toeroepen.

Zoals zijn fabriek niet van de revolutietroebelen bekwam, zo wist Basse zich niet van deze slag te herstellen. Er werd voor hem een periode ingeluid waarin hij zich van de ene lening naar de andere begaf, zodat hij zich onder een steeds groter wordende schuldenlast bedolven zag. Het wekt wel enige verwondering dat Frederic Basse, die reeds vanaf 1839 zeer grote bedragen had ontleend, tot op het laatst een beroep kon doen op krediet bij de "Société Générale" en privépersonen. Niets wees erop dat Basse door de "Société Générale" zou worden aangemaand om aan zijn verplichtingen tegemoet te komen. Slechts door zijn plots overlijden werd er een streep onder de rekening getrokken (80).

(79) L. GACHARD, *loc.cit.*

(80) In dit artikel hebben we slechts de financieel-industriële activiteiten van Basse belicht. Daarnaast vervulde hij echter ook mandaten als gemeenteraadslid (1817-1830), provincieraadslid (1822-1848) en was hij van 1822 tot 1848 lid van de Kamer van Koophandel van Brussel.

**UN REPRESENTANT DU CAPITALISME INDUSTRIEL
NAISSANT : FREDERIC BASSE, IMPRIMEUR D'INDIENNES PUIS
ADMINISTRATEUR DE SOCIETES**

par

Patricia SCHOLLIERS-VANDEN EECKHOUT

RESUME

En 1807 le Bruxellois Frederic Basse prenait la tête de l'imprimerie d'indiennes familiale. Il agrandissait l'entreprise et il y introduisait, comme un des premiers en Belgique, les innovations techniques les plus récentes. Ces améliorations lui procuraient la classe la plus haute du droit de patente de la ville de Bruxelles.

Cependant en 1830, à l'apogée de sa carrière, son entreprise fut détruite pendant les pillages des journées révolutionnaires.

Frederic Basse ne se redressait plus du coup qu'on lui avait porté et il ferma sa manufacture en 1835. Depuis lors il s'appliquait uniquement à sa fonction de directeur de la Société Générale et d'administrateur des sociétés anonymes créées par la Société Générale. Il témoignait particulièrement du zèle pour la réalisation de la canalisation de la Sambre française et de la jonction entre la Sambre et l'Oise. Ses efforts étaient également inspirés par des motifs personnels : il était devenu co-proprétaire de la mine de Monceau-Fontaine dont la prospérité dépendait en grande partie d'une bonne voie de communication. En 1838 F. Basse et son associé devaient subir les effets nuisibles de la crise. Depuis cette période les dettes de F. Basse s'accumulaient. Depuis 1839 jusqu'au jour de sa mort en 1848 il empruntait 2.868.667 fr. dont 2.639.667 fr à la Société Générale. Sa déclaration de succession contenait un passif de 3.160.646 fr.

Ainsi se terminait la carrière d'un représentant des gens d'affaires qui, dès le début, sympathisaient avec le nouveau phénomène qu'était la société anonyme. En s'armant de cette organisation, ils ambitionnaient l'industrialisation de la Belgique. Dans la témérité et l'enthousiasme qui les emportaient, de nombreuses sociétés anonymes furent créées et des sommes considérables investies. Ainsi que tant d'autres, Basse devait éprouver que ses investissements n'étaient pas à même de résister à la crise de 1838.

SUMMARY

A REPRESENTATIVE OF THE RISING INDUSTRIAL CAPITALISM : FREDERIC BASSE, FROM A CALICO-PRINTER TO A DIRECTOR OF LIMITED LIABILITY COMPANIES

by

Patricia SCHOLLIERS-VANDEN EECKHOUT

SUMMARY

The inhabitant of Brussels Frederic Basse took over the management of his family's calico-printing works in 1807. He expanded the plant and was one of the first in Belgium to introduce the latest technological findings. These improvements led him to the highest Brussels patent-tax group. In 1830, however, at the pinnacle of his career, his factory fell a victim to the looting during the days of the revolution. Frederic Basse could not recover from this blow and closed down his works about 1835.

From this period on he applied himself exclusively to his function as a director of the "Société Générale" and a co-director of the limited liability companies founded by the "Société Générale". He devoted himself mainly to the realization of the canalization of the French Sambre and the construction of the connection between Sambre and Oise. This was also inspired by personal reasons : indeed, he had become part-owner of the Monceau-Fontaine mine, the prosperity of which depended upon this good communication. However, Frederic Basse and his partner came badly damaged out of the crisis of 1838. From then on Frederic Basse accumulated debts : from 1839 till his death in 1849 he borrowed 2,868,667 frs, 2,639,667 frs of which from the "Société Générale". In his legacy the debts amounted to 3,160,646 frs. That ended the career of a representative of the group of businessmen who had, from the start, been in favour of the new phenomenon which was the limited liability company. Armed with this new form of organization, they aimed at carrying the industrialization through in Belgium. In the flush of enthusiasm which got hold of these businessmen numerous limited liability companies were founded and considerable amounts invested. Like many others, however, F. Basse was to find out that his investments were unable to cope with the crisis of 1838.